

Železné srdce Uhorska

|G|E|M|E|R

Stojí za to vidieť

A large black steam locomotive is shown from a low angle, emitting thick white steam from its smokestack and various pipes. The locomotive is dark and metallic, with some text visible on its side. The background is a clear blue sky with some light clouds.

GEMER

Všetky informácie
o regióne nájdete na
www.regiongemer.sk.
Nájdete nás aj na Facebooku
a Instagrame.

www.regiongemer.sk
f i regiongemer

Región Gemer zastáva významnú a nezameniteľnú úlohu v dejinách baníctva. Ťažba rúd na území sa traduje už z obdobia praveku a svoje významné miesto zastávalo baníctvo aj v stredoveku, kedy nerastné bohatstvo vyneslo Gemer na výslnie a prinieslo mu značné bohatstvo.

Zlatá éra sa však začala až s príchodom priemyselnej revolúcie. Práve v tomto období sa vyťažila na Gemi až 1/3 železnej rudy v rámci monarchie, čím si región vyslúžil prezývku „Železné srdce Uhorska“. Ťažba železných rúd a ich spracovanie v peciach a železiarňach tu zanecháva množstvo nehnuteľných i hnutelných technických pamiatok. Preto tu aj dnes môžete pri prechádzke lesom naraziť na opustené vysoké pece, štôlne, tunely alebo veľké areály bývalých baní a hút, ktoré nás prevedú slávnou érou regiónu Gemer.

Banícke múzeum v Rožňave

Putovanie po baníckej histórii regiónu ako aj pozostatkoch železnej cesty je možné spoznávať v teréne, avšak pre porozumenie celému príbehu je potrebné jeho spoznávanie od začiatku.

Takúto exkurziu do minulosti poskytuje Banícke múzeum v Rožňave. Interaktívne expozície ponúkajú zážitkový návrat do pradávnych dôb, keď naši predkovia objavili ťažbu a spracovanie nerastných surovín ukrytých v zemi. Dozviete sa, ako rozoznať stopy povrchovej ťažby, o postupoch spracovania železa či ryžovaní zlata v stredoveku, prejdete sa baňou s „kresanicou“ a mnoho iného. Múzeum sa pýši aj celosvetovým unikátom v podobe tretieho najstaršieho parného valca na svete. Spoznať môžete aj ťažký život baníkov a absolvovať jazdu na baníckom vláčiku, ktorý vozil baníkov do ťažkej práce.

Čučma

Malá banská dedinka pri Rožňave sa môže pýšiť bohatou baníckou históriou, ktorá bola spočiatku zameraná na ťažbu zlata, striebra a medi. Neskôr sa v okolí ťažila železná ruda, ktorá patrila k najkvalitnejším v Uhorsku. Dnes mapuje históriu obce a baníctva zaujímavý interaktívny chodník mapujúci najvýznamnejšie pamiatky. Na deviatich informačných tabuliach sa dozvieme všetko o bohatej histórii baníctva i hutníctva v regióne. Medzi najzaujímavejšie časti náučného chodníka patrí funkčná replika ban-ského gáplä, ktorý slúžil na vertikálnu prepravu vyťaženého materiálu a bol poháňaný ťažnou silou koní, replika vstupu do štôlne s drevenými postavičkami v životnej veľkosti, sprístupnená kresanica (za pomoci kladiva a železka ručne razená štôľňa) s dĺžkou 240 m a mnoho iného.

Betliar

K najvýznamnejším rodom na Gemeri patrili Andrassyovci. Ich podnikanie v oblasti železiarstva prinieslo hlave rodu grófovi Emanuelovi Andrassyemu prezývku „Železný gróf“. Ako žila šľachta a poprední magnáti môžete vidieť v expozícii kaštieľa v obci Betliar, jedného z hlavných sídiel rodu, ktorý obklopuje nádherný historický park. Za jeho zakladateľa považujeme grófa Leopolda Andrassyho — osvieteného aristokrata, slobodomurára a významného zberateľa. Založil ho koncom 18. storočia a jeho rozloha presahuje 80 ha. Betliar bol skutočne luxusným sídlom, ktoré bolo postavené pre účely reprezentácie svojich majiteľov. Na mieste menšieho renesančného sídla vznikla v rokoch 1881—1886 za grófa Emanuela I. Andrassyho rezidencia, ktorú využíval predovšetkým ako poľovnícke sídlo a múzeum pre svoju bohatú zbierku. Gróf sa inšpiroval predovšetkým anglickými vidieckymi sídlami. Na kaštieli však môžeme nájsť aj prvky ovplyvnené francúzskou architektúrou.

Huta Etelka

Huta Etelka v Nižnej Slanej je mimoriadne cennou technickou pamiatkou a významným dokumentom železiarskej výroby v strednej Európe.

Vysokú pec vybudoval v roku 1867 gróf Emanuel Andrassy. Pec bola pomenovaná po jeho matke, Etelke Sapári. Po otcovi nesie meno neďaleká huta Karol. Huta Etelka fungovala do roku 1907. Vo vysokej peci sa zhutňovala sideritová ruda, na praženie ktorej slúžilo osem pražiacich pecí. Ročná výroba surového železa sa pohybovala od 3500 do 6300 ton (v roku 1898). V obci Nižná Slaná sa zároveň nachádza aj expozícia baníctva a hutníctva, približujúca význam tejto lokality.

Banícka expozícia Rákoš

Banícka expozícia odkazuje na dávnu slávu lokality Železník, kde sa v 19. storočí a začiatkom 20. storočia ťažila 1/3 železnej rudy v rámci rakúsko-uhorskej monarchie.

V priestoroch expozície spoznáte rôzne banícke nástroje a pomôcky z konca devätnásteho storočia, zaujímavé minerály, dobové dokumenty i fotografie zobrazujúce čulý život a význam lokality. Jedným z najcennejších predmetov je evidenčná kniha z roku 1798, ktorá patrila baníckemu spolku Pochtivej baníckej cäche. Pozostatky banskej činnosti mapuje aj Náučný chodník malých netopierov nachádzajúci sa nad obcou Rákoš.

Po stopách železničky Rákoš — Sirk

Na spojenie železorzudnej bane v Rákoši so stanicou lanovky v Sirku bola naplánovaná úzkorozchodná železnica, ktorej stavba sa začala v roku 1892 a dokončená bola o rok neskôr.

Dĺžka železničky s rozchodom 520 mm bola 3,6 km, s priemerným klesaním do Sirku iba 1 ‰. Medzi najzaujímavejšie stavby na trati patrila veľký viadukt nad údolím pri Červeňanoch, ktorý stál na desiatich murovaných pilieroch. Viadukt so železnou konštrukciou obitou drevom bol dlhý 62 m, čím sa stal vôbec najdlhším mostom na slovenských úzkorozchodných železniciach. Železnička bola v pravidelnej prevádzke do roku 1922, kedy sa kvôli povojnovej kríze závod v Rákoši zastavil a bane boli zatopené. Dnes sa po bývalej železničke zachovalo najkrajšie železničné teleso spomedzi všetkých zrušených úzkokolejok na Slovensku. Pozoruhodné sú aj početné pozostatky mostov a priepustov či priecestí.

Vysoká pec Sirk – Červeňany

Vypelú techniku hutníctva na Gemeri dokumentujú aj pozostatky vysokých pecí. Dokonalým príkladom je vysoká pec v Červeňanoch, jedna z najvýznamnejších ban-ských pamiatok na Gemeri a súčasť európskej železnej cesty.

Táto kedysi 13 metrov vysoká pec postavená z lomového kameňa spracovávala až 10 000 ton rudy ročne. V rokoch 1872 až 1879 sa tu každý rok vyrobilo vyše 2 000 ton surového železa. Počas svojej celej existencie vyrobila pec 675,5-tisíc ton surového železa, z čoho sa vyše 10-tisíc ton vyviezlo do Rakúska a zvyšok predal na domácom uhorskom trhu. Pec bola v prevádzke od roku 1871 do roku 1903, kedy bola ukončená výroba v dôsledku hospodárskej krízy v Uhorsku.

Železník

Banícky život bol ťažký, ale predsa si ľudia aj v tomto ťažkom remesle našli čas na zábavu a odreagovanie sa od pracovných povinností. Zakladali rôzne spolky, cáchy, banícke dychovky a dokonca si vybudovali vlastné kultúrne miesta.

Takýchto svedkov sa v okolí Železníka zachovalo niekoľko. Najzaujímavejší je areál bývalej kolárne a tančiarne z roku 1906, v ktorej sa konali pravidelné zábavy. Neďaleko areálu nachádzame vedľa štôlne Bartolomej budovu starého kina — Stachanov. Budova bola vybudovaná v roku 1929 a odohrávali sa v nej mnohé divadlá a premietania filmov. Svojho času to bolo jediné kino v okrese. Dnes sa vďaka nadšencom opäť dostáva na výslnie a mení na centrum kultúrneho života.

Hnúšťa

Hoci je nezanedbateľná časť dejín mesta Hnúšťa spojená s výrobou a spracovaním železa, technických pamiatok z tohto obdobia sa zachovalo len veľmi málo.

O to viac sú cennejšie a unikátnejšie tie, ktoré sa zachovali dodnes. Nájdeme ich v dvoch lokalitách, ktoré boli centrami železiarstva na území dnešného mesta — Maša a Likier. Staršou z nich je Maša, kde podľa dobových prameňov stála vysoká pec na tavenie železa už v roku 1772. Jeho výroba sa tam ukončila v roku 1923. Následne boli budovy železiarne a jej vysoká pec zbúrané. Najviditeľnejšou pamiatkou na železiarstvo v lokalite tak zostala takzvaná kychta a neďaleký „Turecký most“.

Zatiaľ čo v Maši stála len jedna vysoká pec a aj to staršieho typu na drevené uhlie, v Likieri boli koncom 19. storočia postavené až tri. Šlo o moderné pece na koks. Spracovávali najmä železnú rudu z 13 kilometrov vzdialeného ložiska vo vrchu Železník, ktoré bolo najväčším v celom Uhorsku. Aj táto železiareň však začiatkom 20. rokov 20. storočia skončila svoju činnosť. V jej priestoroch o pár rokov neskôr spustila výrobu chemická továreň Dr. Blasberg a spol. V areáli sa zachovalo niekoľko pekných priemyselných budov z dôb dávnej slávy Hnúšte. Viac sa o železiarskej histórii mesta môžete dozvedieť v Múzeu priemyselnej histórie v Hnúšti.

Ozubnicová železnica Tisovec

Rozkvet baníctva a železiarstva v dobách priemyselnej revolúcie si s nástupom nových prepracovaných systémov vyžiadalo reflektovanie na najnovšie inovácie a čo najväčšie zjednodušenie pracovných procesov.

Potreba prevážania vyťaženého materiálu do veľkých priemyselných parkov znamenal aj rozvoj železničnej dopravy. Výsledkom takého procesu sa stala stavba ozubnicovej železnice

spájajúcej Tisovec s Podbrezovou. Trať sa začala stavať v 90. rokoch 19. storočia a bola budovaná v dvoch etapách. Ako prvá sa postavila trať z Podbrezovej do Pohronskej Polhory. V rámci druhej etapy pokračovala stavba z Pohronskej Polhory do Tisovca. Úsek trate z Pohronskej Polhory do Tisovca mal dĺžku 41,2 km, pričom prekonával horský hrebeň cez sedlo Zbojská vo výške 725 metrov nad morom. Na trati sa vybudovali 3 menšie mosty a 2 veľké viadukty — „Čertov viadukt“ a viadukt „Pod Dielom“. Návštevníkom dodnes ponúka jedinečný zážitok v podobe jász na historickom parnom vláčiku, ktoré sa konajú vo vybrané víkendy počas letnej turistickej sezóny.

DOVOLENKA NA
SLOVENSKU
DOBRO NÁPAD
www.slovakia.travel

 MINISTERSTVO
DOPRAVY A VÝSTAVBY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

IGEMER

www.regiongemer.sk

  regiongemer

Vydala OOCR Gemer v roku 2022. Realizované
s finančnou podporou Ministerstva dopravy a výstavby
Slovenskej republiky.

Foto PosoniumAster / Wikipedia (CC BY-SA 4.0)